

nie wiadomo, czy sygnalizują sygnaturę i stronę rękopisu czy też druku? Następnie rozbiecie skrótów (s. XVI i 24), brak takich określeń jak: AKL, AMP (s. 25, 39) czy rzekomo znanego skrótu „Cim”, o którym można dowiedzieć się na s. 4 „wprowadzenia”. Wreszcie, że „skorowidz osób” (s. XIV—XV) stanowi rejestr właścicieli gruntów i papierników wszystkich specjalności do szmaciarzy włącznie, przekonuje nas dopiero tekst i wyjaśnienie na s. 4 „wprowadzenia”. Przyznaję, że są to drobne braki, nie pomniejszające w zasadzie wartości merytorycznej dzieła.

Lecz skoro jesteśmy przy „skorowidzu osób” nasuwa się pytanie, dlaczego doc. Czaplicka pominęła Zofię Ossolińską, Zofię Firlejową (s. 7), Milanowską (s. 17), Urszulę Dembińską (s. 18), Elżbietę Małachowską (s. 20), jeżeli inne kobiety, będące w podobnej zależności do omawianych papierni, znalazły swe odpowiedniki indeksowe? Spozstrzegamy także opuszczenia rodzin: Lisowskich (s. 11), Lipskich (s. 13), Tarnowskich i Radziwiłłów (s. 15), Remigiusza Koniecpolskiego (s. 10), Walentego Klajnera (s. 17). Ponadto pomieszano imię Kobiałki Marcina z Maciejem (s. 14).

Przy nazwiskach tych brak adnotacji o godności i zajmowanym stanowisku, co oczywiście utrudnia szybką orientację o wkładzie tych osób w dziedzinie papiernictwa. Wykaz ten nie jest także pełną adnotacją do miejsc powtarzających się po kilka razy na poszczególnych stronach dzieła. Kiedy jeszcze mowa o usterkach, to warto wspomnieć, że w „opisie szczegółowym filigranów” zakradły się prawdopodobnie korektorskie błędy; i tak przy haśle „Jastrzębiec” powinno być 294—337, przy haśle „Jelita” 338—400 i r. 1600 a nie 1604 (s. 10), przy haśle „Doliwa” 82—89 nie 84 (s. 8); przy herbie Torunia (s. 19) pozycje w dziele Briqueta¹¹ znajdują się począwszy od nr 2328 nie zaś 2368, przy herbie „Radwan” (s. 18) brak nazwiska Briqueta jako odnośnika do reprodukcji.

Wymienione uwagi nie pomniejszają istotnie olbrzymiej wartości dzieła i nie są w stanie uszczuplić wielkiego wkładu Autorki do skarbcza nauki polskiej. Książka zasługuje w pełni na miano pionierskiej, godna jest naśladowców i kontynuacji. Należy oczekiwać, że doc. J. Siniarska-Czaplicka spełni w najbliższej przyszłości oczekiwania historyków, dokona pełnego zestawu filigranistyki polskiej oraz omówi wyczerpująco złożone problemy ich powstawania.

KS. TADEUSZ KRAHEL

PRZEWODNIK PO ZASOBIE ARCHIWUM PAŃSTWOWEGO W POZNANIU

Liczba polskich przewodników po archiwach i zbiorach powiększyła się ostatnio o bardzo cenną pozycję, jaką jest *Archiwum Państwowe Miasta Poznania i Województwa Poznańskiego oraz jego archiwa terenowe**. Jest to dzieło tym

¹¹ Les filigranes. Dictionaire historiques des marques du papier de leur apparition vers 1282 jusqu'en 1600. T. 1. Leipzig 1923.

* Uwagi na marginesie publikacji: Archiwum Państwowe Miasta Poznania i Woje-

bardziej wartościowe, że dotyczy jednego z większych zbiorów archiwalnych w naszym kraju.

Polskie archiwa po II wojnie światowej znajdowały się w takim stanie, że najpilniejszą sprawą było zgromadzenie i uporządkowanie rewindykowanych i ocalałych zbiorów. Na to też przede wszystkim nasi archiwiści w latach powojennych zwrócili swoją uwagę. To oczywiście zupełnie tłumaczy i usprawiedliwia skromną ilość przewodników po zbiorach i archiwach, jaką dotąd posiadamy¹. Rolę przewodników spełniały *Archiwalne Biuletyny Informacyjne* wydawane przez Naczelną Dyрекję Archiwów Państwowych. Od r. 1958 notujemy pojawianie się na rynku księgarskim przewodników po archiwach, zbiorach i zespołach akt. Zapoczątkowana w 1933 r. przez J. Siemińskiego² a przerwana przez wojnę akcja wydawania przewodników archiwalnych znowu jest kontynuowana. Mamy dotąd wydane następujące przewodniki: *Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie*, t. 1: *Archiwa dawnej Rzeczypospolitej* (red. J. Karwasieńska, Warszawa 1958), *Przewodnik po zbiorze rękopisów wilanowskich* (oprac. W. Semkówicz, uzup. i przygot. do druku P. Bańkowski, Warszawa 1961), *Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Szczecinie* (red. H. Lesiński, Warszawa 1964), *Przewodnik po zespołach i zbiorach Archiwum PAN* (red. Z. Kolankowski, Wrocław 1965) i *Przewodnik po zespole akt Kancelarii Gubernatora Lubelskiego z lat 1866—1917* (oprac. J. Tomczyk, Warszawa 1966). S. Pańków³ do przewodników zalicza też monografię archiwoznawczą P. Bańkowskiego pt. *Archiwum Stanisława Augusta* (Warszawa 1958). Na tym właściwie kończy się wykaz powojennych przewodników po archiwach, zbiorach i zespołach akt. Nie przedstawia się on imponująco. Z tym większą więc radością powitaliśmy nowe tego rodzaju dzieło, wydane „celem zapoznania placówek naukowych, wyższych uczelni, instytucji wydawniczych, związków pracy twórczej i poszczególnych badaczy naukowych z zasobami archiwów państwowych w Poznaniu i województwie poznańskim oraz z warunkami korzystania i udostępniania materiałów archiwalnych” (s. 7).

Poznańscy archiwiści znani są z bogatego dorobku na polu archiwalnym i naukowym. Tym ostatnim wydawnictwem, tak bardzo na czasie, uczcili jubileusz stulecia swojej instytucji i zbiegające się w tym samym roku 25-lecie Polski Ludowej, dając nam do rąk najobszerniejszy z dotychczasowych przewodników i jeden z najlepiej opracowanych.

Książka ta jest dziełem dwudziestu autorów piszących pod kierunkiem Cz. Skopowskiego. Same nazwiska autorów pozwalają przypuszczać, że powinna być dobrze opracowana. Większość z nich, np. J. Bielecką, K. Górską-Gołaską, J. Majewskiego, T. Menclę, M. Miłę, S. Nawrockiego, I. Radtke, Cz. Skopowskiego, znamy już z różnych publikacji. Całe dzieło poprzedzone jest zwięzłą przedmową red. Cz. Skopowskiego, informującą o celu, zawartości i układzie przewodnika, oraz obszernym wstępem, składającym się z trzech części. Pierwsza — pióra T. Menclę omawia dzieje Archiwum; w drugiej F. Paprocki daje ogólną charakterystykę zasobu; wreszcie trzecia podaje kilka uwag odnośnie korzystania z materiałów archiwalnych.

wództwa Poznańskiego oraz Jego archiwa terenowe. Przewodnik po zasobie archiwalnym. Oprac. zbiorowe pod kier. Cz. Skopowskiego. Warszawa 1969 Państw. Wyd. Nauk. 8° ss. 792, ilustr. 29. Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych.

¹ S. Pańków: Przewodniki archiwalne. *Archeion*. [T.] 45: 1966 s. 17.

² J. Siemiński: Przewodnik po archiwach polskich. [T.] 1: *Archiwa dawnej Rzeczypospolitej*. Warszawa 1933.

³ S. Pańków, jw. s. 16.

Przewodnik obejmuje całość zasobu znajdującego się w Archiwum Państwowym Miasta Poznania i Województwa Poznańskiego oraz w podległych mu archiwach terenowych wg stanu z 31 XII 1967, tzn. około 1.750 zespołów, 640.000 jednostek archiwalnych (skrót j. a.), zajmujących około 10.800 metrów bieżących pótek. Uwzględnia nie tylko zespoły opracowane, ale również nieopracowane. Dzieli się na dwie części: A — obejmującą archiwalia znajdujące się w Archiwum Państwowym Miasta Poznania i Województwa Poznańskiego i składającą się z 12 rozdziałów, oraz B — omawiającą w 6 rozdziałach zasoby podległych wspomnianemu archiwów terenowych.

Rozdział I części A omawia największy zespół Archiwum — akta miasta Poznania z lat 1253—1945, zawierający 21.481 j. a., oraz akta jurdyk poznańskich, gmin przyłączonych do miasta, cechów i bractwa kurkowego w Poznaniu. W rozdziale II zawarte są akta 115 miast wielkopolskich, a także akta tamtejszych cechów i bractw kurkowych. Akta miast są omówione w kolejności alfabetycznej i obejmują okres od 1253 do 1935 r. W archiwaliach miejskich i cechowych okresu staropolskiego wyróżnia się trzy zasadnicze grupy: dokumenty, księgi i akta. Jeśli chodzi o zespoły akt cechów (w 97 miastach), to podane są według kolejności nazw miast, a w obrębie miasta — alfabetycznie, nazwami rzemiosł. Archiwalia grodzkie i ziemskie są tematem III rozdziału, w którym omówiono zespoły ksiąg wpisów wszystkich instytucji szlacheckich z terenu Wielkopolski od XIV do XVIII w. Następne z kolei 2 rozdziały: Akta administracji ogólnej (IV) i Akta administracji specjalnej (V), podzielone są na identyczne podrozdziały — chronologiczne okresy: 1 — Okres zaboru pruskiego, 2 — Okres Rzeczypospolitej Polskiej, 3 — Okres okupacji hitlerowskiej i 4 — Okres Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. W ramach tych okresów omówione zostały bądź naczelne władze administracyjne, jak Kamery, Naczelne Prezydium Prowincji Poznańskiej, landratury, wydziały powiatowe, Urząd Wojewódzki Poznański, starostwa, Namiestnik Rzeszy w Okręgu „Kraju Warty” w Poznaniu, rejencje, Wojewódzka Rada Narodowa w Poznaniu, bądź też akta władz administracji specjalnej, jak Komisja Kolonizacyjna dla Prus Zachodnich i Poznańskiego w Poznaniu, kolegia szkolne, Wielkopolska Izba Rolnicza w Poznaniu, powiatowe urzędy ziemskie, urzędy katastralne, Urząd Powierniczy w Poznaniu, państwowe inspekcje budowlane, czy Izba Przemysłowo-Handlowa w Poznaniu. Dalsze rozdziały omawiają kolejno: akta instytucji wymiaru sprawiedliwości (VI), a więc sądów, prokuratur i nadprokuratur, notariuszy, więzień i zakładów karnych; akta przedsiębiorstw i instytucji gospodarczych (VII), jak zakładów i przedsiębiorstw, banków i ubezpieczalni; akta innych instytucji i organizacji (VIII), do których zaliczono instytucje oświatowe i kulturalne oraz organizacje społeczne i wyznaniowe. W podrozdziale 3 — Akta organizacji wyznaniowych zawarte są bardzo liczne eklezjastyka, o których będzie mowa oddzielnie. Ostatnie rozdziały części A zawierają: akta majątków ziemskich (IX), na które składa się 36 samodzielnych zespołów akt majątkowych i 36 zespołów szczątkowych; akta osób i rodzin (X), wśród których znajdujemy spuścizny ks. Stanisława Kozierowskiego i Józefa Paczkowskiego, fragmenty powieści *Krzyżacy* Henryka Sienkiewicza, zbiór recenzji teatralnych Heleny Modrzejewskiej i list Jana Heweliusza; dalej obszerny, około 10.800 j. a. liczący, zbiór map i planów (XI); wreszcie pod ogólnym tytułem Zbiory (XII) umieszczone są dokumenty wiejskie różnej proveniencji i nieznanego przynależności zespołowej, a także m. in. kartoteka procesów o czary, edykty, plakaty, tłoki pieczętne, mikrofilmy i fotokopie.

Część B odnosi się do archiwów terenowych, zawierających akta urzędów i instytucji o charakterze powiatowym i niższym. Część ta jest poprzedzona informa-

cjami o ustroju tych urzędów i instytucji, których akta znajdują się w większości z omawianych archiwów terenowych. W omówieniach poszczególnych zespołów są tylko odnośniki do tych informacji ustrojowych, względnie zwrócono uwagę na to, co wyróżnia dany zespół od innych tego typu. Każdemu archiwum terenowemu poświęcono jeden rozdział, którego podrozdziały odpowiadają rozdziałom IV—VIII z części A, mianowicie: 1) Akta administracji ogólnej, 2) Akta administracji specjalnej, 3) Akta instytucji wymiaru sprawiedliwości, 4) Akta instytucji gospodarczych i przedsiębiorstw oraz 5) Akta instytucji oświatowych, lub Akta organizacji społecznych, czy Akta innych instytucji i organizacji. W takim układzie są omówione po kolei archiwalia Oddziału Terenowego w Kaliszu oraz powiatowych archiwów państwowych: w Gnieźnie, Koninie, Lesznie, Pile i Poznaniu. Są tu akta starostw i wydziałów powiatowych, powiatowych rad narodowych, miast, gmin, komisji wyborczych, różnych urzędów powiatowych, sądów, notariuszy, akta parafii rzymskokatolickich, gmin ewangelickich, fabryk, cukrowni, banków, więzień i innych.

Jeśli chodzi o notatki informacyjne — jak nazywa Cz. Skopowski⁴ opracowania poszczególnych zespołów czy grup tychże oraz informacje ogólne, wstępne i ustrojowe — opatrzone są kolejnym numerem poprzez całe dzieło. Numer ten jednak nie odpowiada numerowi zespołu w Archiwum. Tytułem notatki jest nazwa zespołu czyli nazwa twórcy zespołu razem z nazwą miejscowości. Grupy zespołów, zespoły akt prywatnych i zbiorów, a nawet niektóre zespoły, mają nazwy nadane przez archiwistów. Przy nazwie zespołu są umieszczone daty podające rozpiętość chronologiczną akt zespołu. Notatka informacyjna, dotycząca zespołu czy grupy zespołów, składa się z trzech części. Pierwsza omawia twórcę zespołu. Jeżeli istnieją analogiczne zespoły, to dane dotyczące twórcy przedstawiono tylko przed opisem pierwszego. Druga część podaje układ akt w zespole, bądź zespołów w grupie, a trzecia omawia zawartość treściową zespołu. Na końcu każdej notatki znajdują się informacje o pomocach archiwalnych do poszczególnych zespołów, jak inwentarz książkowy, inwentarz kartkowy, spis zdawczo-odbiorczy lub zespół nie opracowany. Ponadto podana jest objętość w jednostkach archiwalnych i metrach bieżących. W pokaźnej liczbie notatek spotyka się odsyłacze do bibliografii zamieszczonej na końcu książki, a ponadto zaznaczono o zmikrofilmowaniu zespołu lub jego części. Każda notatka ma też inicjały swego autora. Różnorodność czcionek, a zwłaszcza odpowiedni układ notatek informacyjnych sprawiają, że są one bardzo przejrzyste. Wprawdzie każda notatka dotycząca akt posiada informację o pomocach archiwalnych — inwentarzach, będących podstawowym narzędziem badacza, ale wydaje się, że dla pełnego obrazu poszczególnych zespołów można było jeszcze podać ich sygnatury w Archiwum.

Po dwóch częściach, omawiających archiwalia, zamieszczona jest bibliografia ułożona w porządku alfabetycznym (278 pozycji), obejmująca prace dotyczące Archiwum, jego zasobu i archiwistów poznańskich, a także wydawnictwa źródłowe, oparte na materiałach archiwalnych poznańskiego zasobu.

Po bibliografii umieszczony jest bardzo obszerny i szczegółowo opracowany Indeks osób, miejscowości, instytucji i zespołów akt, będący wielkim ułatwieniem w poszukiwaniach archiwalnych. Trzeba tu policzyć na plus danie ogólnego indeksu, zamiast dzielenia na szczegółowe (osobowy, miejscowy, rzeczowy i inne).

Na samym końcu widnieją streszczenia w języku rosyjskim, angielskim, francuskim i niemieckim oraz ilustracje przedstawiające m. in. najstarszy dyplom Ar-

⁴ Archiwum Państwowe Miasta Poznania s. 8.

chiwum — dokument Zbyluta z 1153 r., wybór pieczęci, herbów, gmach Archiwum itd.

W ogólnym układzie zasobu archiwalnego autorzy Przewodnika przyjęli porządek rzeczowo-ustrojowy i chronologiczny, a następnie konsekwentnie stosowali go, oczywiście z odchyleniami tam, gdzie to było konieczne. Na szczególne podkreślenie zasługuje tu przejrzystość układu całego opracowania oraz piękna szata graficzna. Przewodnik ten daje przegląd głównej bazy źródłowej do badania przeszłości Wielkopolski. Archiwalia bowiem znajdujące się w Archiwum Państwowym w Poznaniu dotyczą nie tylko terenu obecnego województwa poznańskiego, lecz całej historycznej Wielkopolski i są odbiciem rozwoju historycznego owej rozległej dzielnicy. Najcenniejszymi materiałami są tu dokumenty ok. (4.700) z okresu staropolskiego oraz księgi grodzkie, ziemskie, miejskie i cechowe. Z okresu zaboru pruskiego zasługują na uwagę akta Naczelnego Prezydium w Poznaniu (10.421 j. a.). Do ważnych archiwaliów należy zespół akt (15.948 j. a.) Rejencji w Pile z lat 1920—1945 wraz z aktami tych rejencji, z których skrawków utworzono tę sztuczną jednostkę administracyjną. Z akt okupacji hitlerowskiej cennymi zespołami są akta Namiestnika „Kraju Warty” (3.383 j. a.) i Urzędu Powierniczego w Poznaniu (14.165 j. a.).

Historyków Kościoła interesują szczególnie bardzo liczne eklezjastyka znajdujące się w Archiwum Państwowym w Poznaniu i podległych mu archiwach terenowych. Spotykamy je wyszczególnione na wielu stronach Przewodnika. Chciałbym jednak zwrócić uwagę na ważniejsze i liczniejsze. Najliczniej są reprezentowane materiały dotyczące spraw kościelnych w rozdziale IV i VIII. W rozdziale IV, w podrozdziale 1: Okres zaboru pruskiego, w zespole Naczelnego Prezydium Prowincji Poznańskiej, jest duża grupa akt dotycząca kościołów i szkół (3.123 j. a.) oraz inna grupa zatytułowana: Policja polityczna dot. katolicyzmu (92 j. a.). Wiele z tych akt odnosi się do okresu Kulturkampf. Są tu akta w sprawie likwidacji klasztorów w pierwszej połowie XIX w. oraz sprawy obsadzania i utrzymania kościołów. Ponadto w aktach Prezydium Policji w Poznaniu znajdują się personalia osób duchownych (321 j. a.) oraz sprawy kościołów i szkół (126 j. a.). W aktach landratur z lat 1815—1918 również znajdujemy sporo akt kościelnych, głównie w grupach akt dotyczących spraw religijnych i szkolnych. Landratom, jak wiemy, podlegały sprawy budowy oraz naprawy kościołów i szkół, a także zagadnienie uposażenia duchowieństwa i nauczycieli. W tymże samym rozdziale IV bogaty zbiór eklezjastyków mieści się w aktach Rejencji w Pile, w Wydziale dla Spraw Szkolnych i Kościelnych (Sprawy ogólne — 123 j. a. i Akta dotyczące poszczególnych kościołów — 2.393 j. a.). W dużym stopniu są to akta odziedziczone po b. rejencjach w Kwidzynie, Bydgoszczy, Koszalinie i Frankfurcie, a odnoszące się do powiatów: noteckiego i miasta Piły, wałeckiego, złotowskiego, człuchowskiego, choszczeńskiego, strzeleckiego, drawskiego i szczecineckiego.

Na szczególną uwagę zasługują wspomniane już eklezjastyka w rozdziale VIII, zgrupowane w podrozdziale 3: Akta organizacji wyznaniowych. Znajdują się tu dokumenty (1.190) oraz akta klasztorne i kościelne (2.585 j. a.), bardzo obszerny zbiór ksiąg metrykalnych, liczący 31.525 j. a., akta Konsystorza Ewangelickiego w Poznaniu — 11.958 j. a., wreszcie inne akta urzędów katolickich i ewangelickich. Dokumenty oraz akta klasztorne i kościelne pochodzą z lat 1153—1879 i obejmują zbiór różnego typu materiałów powstałych w klasztorach, a także akta wytworzone przez władze rejencyjne, które po kasacie zakonów przejęły administrację majątku klasztorów. Na zbiór ksiąg metrykalnych skła-

dają się księgi stanu cywilnego z terenu województwa poznańskiego od r. 1808 i wyznaniowe księgi metrykalne z lat 1650—1944 po zlikwidowanych w r. 1945 parafiach ewangelickich Poznania i innych miast Wielkopolski. Akta Konsystorza Ewangelickiego w olbrzymiej większości zostały ulokowane w charakterze depozytu w Powiatowym Archiwum Państwowym w Malborku. W tym samym rozdziale opisano Archiwum Jednoty Braci Czeskich w Lesznie, zawierające dokumenty i akta z lat 1507—1863 (695 j. a.), akta parafii katolickich (178 j. a.), akta gmin ewangelickich (1.681 j. a.), akta Kościoła Ewangelicko-Reformowanego św. Jana w Lesznie (872 j. a.), akta superintendur ewangelickich w Wielkopolsce (480 j. a.) i inne mniejsze zespoły.

Pozostałe rozdziały zawierają też eklezjastyka, ale w mniejszej ilości niż dwa wyżej wymienione. Akta kościołów i klasztorów są w rozdziale I, w dziale Miscellanea, w archiwaliach miasta Poznania. W rozdziale II, w aktach miejskich, znajdujemy dokumenty dotyczące kościołów i klasztorów, będących pod patronatem miast. Trzeba tu zauważyć, że 14 miast reprezentowanych przez swoje akta w Archiwum należało do różnych instytucji kościelnych. W aktach majątków ziemskich w rozdziale IX jest dokumentacja dotycząca kościołów parafialnych, powstała głównie w związku z wykonywaniem obowiązków kolatorskich przez właścicieli tychże posiadłości. Warto chyba też wspomnieć o uwzględnionych w rozdziale XII tłokach pieczętnych stowarzyszeń religijnych i instytucji kościelnych. Jeśli chodzi o archiwa terenowe, to archiwalia dotyczące spraw kościelnych i wyznaniowych znajdujemy głównie w aktach miejskich i starostw powiatowych. Ponadto w archiwum w Lesznie znajduje się pewna liczba akt z gmin ewangelickich i parafii rzymskokatolickich. Z archiwów terenowych wydaje się najbogatszym w eklezjastyka Oddział Terenowy w Kaliszu i Powiatowe Archiwum Państwowe w Lesznie.

Z lektury Przewodnika nie dowiemy się szczegółowo o wszystkich archiwaliach dotyczących spraw kościelnych. Nie jest to bowiem celem takiego wydawnictwa. Zetknięcie się z inwentarzami, a zwłaszcza osobiste z archiwaliami, może ukazać, jak wartościowe i często dotychczas nie wykorzystane przez badaczy znajdują się tam materiały. Przykładem tego może być *Sumariusz archiwum klasztoru w Mogilnie*, wykorzystany dopiero w ostatnich latach przez K. Jasińskiego⁵, a głównie przez J. Płochę, dla którego stał się podstawowym źródłem do opracowania rozprawy pt. *Najdawniejsze dzieje opactwa benedyktynów w Mogilnie* (Wrocław 1969).

Kończąc to krótkie omówienie Przewodnika po zasobie Archiwum Państwowego M. Poznania i Woj. Poznańskiego oraz jego archiwów terenowych, pragnę wyrazić uznanie autorom za tę cenną, dobrze opracowaną i pięknie wydaną pozycję, która jest nie tylko ilościowym powiększeniem liczby tego rodzaju wydawnictw, ale przede wszystkim dużym wkładem dla nauki i ułatwieniem kwerendy w tychże zbiorach. Pozostaje nam tylko życzyć następnych tego rodzaju wydawnictw, opracowanych przez inne ośrodki archiwalne i czekać na druk zapowiedzianego w przedmowie dzieła dotyczącego archiwaliów do dziejów Poznania i Wielkopolski, znajdujących się poza Archiwum Poznańskim.

⁵ K. Jasiński: Kilka uwag o najstarszych dokumentach Pomorza Gdańskiego. *Stud. źródłozn.* [T.] 2: 1958 s. 149.